

Vrijspraak Apache is opsteker voor journalistieke vrijheid

De Juristenkrant 2021/424, 5 en 9

De correctionele rechtbank in Antwerpen heeft de nieuwssite Apache vrijgesproken voor de vermeende misdrijven bij het maken en verspreiden van beelden met verborgen camera. Zonder toestemming van de betrokkenen had Apache videofragmenten verzameld aan het restaurant 't Fornuis waar projectontwikkelaar Erik Van Der Paal een aantal politici verwelkomde. De rechtbank is van oordeel dat de hoofdredacteur en een journalist van Apache de privacy van Erik Van der Paal niet geschonden hebben. Van belang is evenmin sprake. Het vonnis, waarnaar met spanning werd uitgekeken, is ongetwijfeld een opsteker voor de journalistieke vrijheid. Maar dat betekent niet dat opnames met verborgen camera of microfoon altijd door de beugel kunnen.

Dirk Voorhoof

De beklagden in deze zaak zijn de hoofdredacteur en een journalist van de nieuwswebsite Apache. Ze werden ervan beschuldigd Erik Van Der Paal van de NV Land Invest Group te hebben belaagd (artikel 422bis Sw) en inbreuk te hebben gepleegd op de wet verwerking persoonsgegevens door met verborgen camera beelden te hebben gemaakt van de verwelcoming door Van Der Paal van een aantal genodigden voor diens verjaardagsfeest in 't Fornuis, een bekend toprestaurant in Antwerpen. De beelden waren stiekem gemaakt vanop de openbare weg en kaderden in een artikelenreeks op Apache over de banden tussen bouwpromotoren en de Antwerpse politiek.

JOURNALISTIEKE NIEUWSGARING

Het vonnis verwijst naar diverse wettelijke bepalingen die op de feiten van toepassing zijn en bescherming bieden aan de privacy en de bescherming van persoonsgegevens. Het vestigt de aandacht ook meteen op de wettelijke bepalingen die de journalistieke nieuwsgaring waarborgen, zoals de artikelen 19 en 25 van de Grondwet en artikel 10 van het Europees Mensenrechtenverdrag. Als basisprincipe geldt dat de pers 'een belangrijke opdracht (heeft) in de berichtgeving over aanleggelegenheden van algemeen belang en het politieke bestuur van de samenleving in de ruime zin'.

Het vonnis wijst erop dat de persvrijheid niet absoluut is, want in conflict kan komen met de rechten en vrijheden van andere individuele burgers, zoals hier het recht op privéleven. In zulke situatie moet steeds een afweging gebeuren welk recht voorrang moet krijgen, rekening houdend met alle relevante en concrete omstandigheden van de zaak.

Het vonnis sluit zo perfect aan bij de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, dat in een aantal arresten de relevante factoren heeft verduidelijkt die in zo'n afweging tussen privacy en persvrijheid meegenomen moeten worden. Het maatschappelijk belang dat verbonden is met de journalistieke rapportering is daarin telkens een zwaarwegende factor.

De Antwerpse rechtbank maakt vervolgens op pertinente wijze toepassing van het EVRM en de rechtspraak van het EHRM. In het verleden was dat niet steeds het geval, want België is al meer dan eens veroordeeld wegens schending van de journalistieke vrijheid. Het Fornuis-vonnis toont aan dat er belangrijke stappen zijn gezet om de Belgische rechtspraak beter in overeenstemming te brengen met de internationaalrechtelijke verplichtingen inzake de bescherming van de journalistieke nieuwsgaring en expressievrijheid. Het vonnis maakt duidelijk dat wanneer de berichtgeving verband houdt met een politieke debat of met zaken van algemeen belang, de pers, als waakhond van de democratie, over een grote vrijheid beschikt. De rechtbank laat er geen twijfel over bestaan dat de videoreportage van Apache 'kadert in de informatiegaring omtrent een zaak van algemeen belang, zijnde een doorlichting van het stedenbouwkundig beleid van de stad Antwerpen. De opnames kaderen in het schetsen van de contacten tussen het stadsbestuur en de vastgoedsector'.

POLITIEK EN VASTGOEDONTWIKKELAARS

Interessant is ook de overweging in het vonnis dat de journalistieke rapportering zich niet hoeft te beperken tot het signaleren van (bewezen) illegale praktijken of van handelingen die in strijd zijn met ethische (beroeps)codes: het staat de media vrij om het publiek te informeren over feiten, gebeurtenissen en toestanden die maatschappelijk of politiek relevant zijn. Het vonnis noemt het verder overigens 'irrelevant' of Erik Van der Paal al dan niet als een publiek persoon te beschouwen is. Immers, 'de aanwezigheid van een groot aantal politieke mandatarissen uit het stadsbestuur (die wel als publieke personen moeten worden beschouwd) en het gevoerde onderzoek naar de gunning van bepaalde vastgoedprojecten door de stad', maakten dat Van der Paal had kunnen verwachten dat er media-aandacht kon zijn voor het evenement in

kwestie. Hij was zich immers bewust van het publieke karakter van zijn genodigden, en uiteraard ook van de banden tussen zijn genodigden en Land Invest Group, gelet op een reeks belangrijke bouwprojecten in Antwerpen waarin dat bedrijf betrokken was. In die context is het aanvaardbaar dat de beelden werden gemaakt vanop de openbare weg, wat voor de rechtbank een belangrijk gegeven is. Dat die beelden gemaakt werden met een verborgen camera en naar aanleiding van de bijeenkomst voor een privéfeest, is binnen de context van de journalistieke rapportering te verantwoorden.

De rechtbank concludeert dat Apache geen inbreuk heeft gemaakt op de wetgeving op de verwerking van persoonsgegevens. Het vonnis motiveert omstandig waarom in deze zaak Apache aanspraak kan maken op de uitzondering voor journalistieke verwerking van persoonsgegevens, een uitzondering in de wet van 8 december 1992 die sinds de Europese verordening inzake bescherming persoonsgegevens 2016/679 (GDPR) stevig in de Belgische wet van 30 juli 2018 (artikel 24) gewaarborgd is. De rechtbank koppelt daaraan ook de conclusie dat er geen sprake is van belaging in toepassing van artikel 442bis lid 1 Sw.

Het vonnis is meteen ook een bewijs dat rechtscolleges in België de onafhankelijkheid, onpartijdigheid en deskundigheid bezitten die mag verlangd worden van de rechterlijke macht als derde pijler in een democratische rechtstaat. Dat mag als vanzelfsprekend klinken, maar dat is het helaas niet: in landen als Polen, Hongarije, Rusland of Turkije heeft die basispijler van een democratische rechtstaat zijn autonomie verloren ten aanzien van de politieke macht, die overigens sterk verbonden is met bepaalde economisch-industriële belangen. Dat illustreert zich ook heel manifest in de manier waarop de rechtscolleges in die landen ingrijpen in de journalistieke praktijk, (online) media het zwijgen opleggen, onderzoeksjournalistiek en kritische berichtgeving onmogelijk maken, en hoofdredacteurs en journalisten strafrechtelijk vervolgen, en vaak ook in de gevangenis doen belanden. Het kan daarom niet genoeg worden benadrukt hoe belangrijk een onafhankelijke rechterlijke macht is voor het behoud en beschermen van de pers- en expressievrijheid.

NIET STEEDS GEOORLOOFD

Het voorgaande sluit uiteraard niet uit dat in andere omstandigheden media en journalistiek wel degelijk op de vingers getikt kunnen worden als bij of voor de nieuwsgaring onwettige handelingen gesteld zijn. Maar strafvervolging en strafrechtelijke veroordeling blijven wel op gespannen staan met persvrijheid en vrije nieuwsgaring. Een recent arrest van het EHRM is daarvan een treffend bewijs.

In Frankrijk was de nieuwswebsite Mediapart van Edwy Plenel door de rechter bevel opgelegd om stiekem opgenomen gesprekken en de teksten die daarover verslag uitbrachten, online te wissen. Het betrof meer bepaald illegale opnames van gesprekken tussen Liliane Bettencourt, hoofdaandeelhoudster destijds van parfumgigant L'Oréal, en sommige van haar genodigden. De gesprekken waren gedurende meer dan een jaar door de butler van Bettencourt opgenomen met een verborgen microfoon, duidelijk zonder medeweten van Bettencourt. De tapes kwamen uiteindelijk ook bij sommige journalisten terecht, naar aanleiding van een geruchtmakend proces over de frauduleuze verdeling van het vermogen van Bettencourt, een zaak waarin verschillende personen werden veroordeeld.

Hoewel Plenel en een journalist van Mediapart in een strafzaak werden vrijgesproken van inbreuk op de privacywetgeving, vond het EHRM dat het rechterlijk bevel tot het verwijderen op de nieuwswebsite van de illegale tapes en hun transscripties geen inbreuk vormde op de persvrijheid. In tegenstelling tot de Apache-zaak betrof het in dit geval overigens geen opnames op de openbare weg, maar stiekeme opnames in een privéwoning. Bovendien bevatten de gesprekken die Mediapart online had gezet ook zeer persoonlijke en intieme informatie.

In tegenstelling tot Van Der Paal kon Bettencourt wel een legitieme verwachting koesteren dat de gevoerde gesprekken bescherming genoten onder haar recht op privacy. Belangrijk is ook de overweging van het EHRM dat de hoofdredacteur en de journalist van Mediapart in de strafzaak tegen hen niet werden veroordeeld en evenmin gehinderd zijn in hun journalistieke informatieopdracht om te berichten over de zaak Bettencourt. Het EHRM is van oordeel dat het bevel tot verwijdering op de nieuwsplatform van de illegale opnames in de gegeven omstandigheden geen verkillend effect heeft gehad op de journalistieke expressievrijheid.

Het arrest van het Straatsburgse Hof in de zaak Mediapart en het vonnis van de Antwerpse rechtbank in de zaak Apache maken wel duidelijk dat strafvervolging tegen hoofdredacteurs en journalisten die berichten over zaken van maatschappelijk belang slechts heel uitzonderlijk kan verantwoord worden als 'noodzakelijk in een democratische samenleving'.

Dirk Voorhoof is emeritus aan de UGent en verbonden aan het Human Rights Centre en Legal Human Academy.

Corr. Antwerpen, Kamer AC10, 20 januari 2021, Erik Van Der Paal t. Karl Van den Broeck en Stef Arends; EHRM 14 januari 2021, Société Éditrice de Mediapart et autres c. France, App nos 281/15 et 34445/15

<http://hudoc.echr.coe.int/>

De hardnekkigheid waarmee Van der Paal en zijn omgeving Apache bestoken met rechtsvorderingen en klachten kan worden aangemerkt als misbruik van (rechts)procedures tegen de aanhoudende kritische berichtgeving door Apache over Land Invest Group.

SLAPP

De opeenvolgende klachten en procedures namens Erik van Der Paal en Land Invest Group tegen de nieuwswebsite Apache zijn een aanwijzing dat het recht en rechtsprocedures overigens wel misbruikt kunnen worden om kritische rapportering te intimideren en journalisten en mediaredacties te verplichten tot jarenlange procesvoering met een negatieve impact op het journalistiek functioneren van de redacties. Ondanks de vrijspraak in de Fornuis-zaak maakt Apache geen aanspraak op enige vergoeding voor de gemaakte kosten in deze procedure, terwijl dit soort juridisch verweer al gauw tienduizenden euro's wegzuigt van de financiële middelen van de redactie. De hardnekkigheid waarmee Van der Paal en zijn omgeving Apache bestoken met rechtsvorderingen en klachten kan worden aangemerkt als misbruik van (rechts)procedures tegen de aanhoudende kritische berichtgeving door Apache over Land Invest Group. Die vorm van tergend of roekeloos misbruik van procedure is ook bekend als SLAPP: Strategic Litigation Against Public Participation.

In een resolutie van 25 november 2020 heeft het Europees parlement dat probleem onder de aandacht gebracht. Het parlement veroordeelde het gebruik van SLAPP en riep de Commissie op om een wetgevend voorstel met minimumstandaarden tegen SLAPP op tafel te leggen. De Europese Commissie heeft ondertussen aangekondigd dat het nog in 2021 werk wil maken van een daadwerkelijke aanpak. Binnen de schoot van de Raad van Europa wordt aangedrongen op een aanbeveling die de 47 lidstaten moet aansporen om daadwerkelijk actie te ondernemen tegen tergende gedingen en intimiderende klachten en procedures tegen journalisten en andere 'public watchdogs' zoals actiegroepen, milieuverenigingen en mensenrechtenorganisaties. (DV)